

Γιάννης Σ. Μεταξάς

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ-ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

ή η αλλοτοπία του οικολογικού δημοτικισμού*

Α. Από τους κοινοτιστές στους «φίλους του Περιβάλλοντος»

ΕΚΙΝΩ ΠΑΡΑΘΕΤΟΝΤΑΣ μερικές φράσεις από τα μεσοπολεμικά «σπονδυλωτά» κείμενα του Κωνσταντίνου Καραβίδα:

1. Το κοινωνικό processus του βιομηχανικού καπιταλισμού είναι ότι προχωρεί δια της αποσυνθέσεως των παλαιότερων, γεωργικών, μικροαστικών και εμπορικών μορφών οργάνωσης και δια της προλεταριοποίησης και υποδουλώσεως των μαζών του λαού εις την μηχανήν και το κεφάλαιον.

2. Προκειμένου για το ζήτημα της προσαρμογής του καπιταλιστικού ανώ-νυμου τραπεζιτικού κεφαλαίου προς το προσωπικό κοινοτικό, που είναι εν μεγάλω το ίδιο το ζήτημα της ανεπιβουλεύτου αλληλοπροσαρμογής πόλεως και χωριού, λέγω λοιπόν, με μια λέξη, ότι καθόλου δεν είμαι εχθρός της πόλεως και του καπιταλιστικού κεφαλαίου αλλά προσπαθώ να αποδείξω πώς είναι δυνατόν να μπουν κάποια όρια εις την απομύζησιν και εις την πίεσιν που ασκείται κατά του χωριού.

3. Μπρος στον κίνδυνο της τελείας αλληλοεξοντώσεως γύρω στα μηδαμινά αγαθά που η Φύσις προσέφερε, οι ένοικοι έφτασαν γοργά εις την μόνη ορθή

* Εισήγηση στο συνέδριο «Αναζητώντας την Κοινότητα» της Εταιρείας Κοινοτικών Με-

λετών Κωνσταντίνος Καραβίδας (19-20 Δεκεμβρίου 1992, Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν).

και γόνιμη πείρα, εις το ότι δηλαδή τόσο για τον καθένα όσο και για όλους, το καλύτερο που τους έμενε να κάνουν ήταν το ν' αφήσουν μια για πάντα, κατά μέρος τις εξυπνάδες.

Το κακό είναι ότι δεν έχουμε πια στον τόπο μας κοινοτιστές σαν τον Κ. Καραβίδα που μελέτησε σε βάθος τα προκαπιταλιστικά βαλκανικά μορφώματα και τον καπιταλιστικό πολιτισμό, με κριτήριο μια κανονιστική εκδοχή της κοινότητας¹. Τις τελευταίες δεκαετίες οι μόνοι που τελικά τα κατάφεραν να επιβιώσουν είναι οι «φίλοι του Περιβάλλοντος» και —κατά δεύτερο λόγο— «οι φίλοι της Κοινότητας».

Στους «μεταμοντέρνους» καιρούς του ενοποιημένου καπιταλισμού των συνεργαζόμενων πολυεθνικών, οι «φίλοι του Περιβάλλοντος και της Κοινότητας», εκτός από το να επαναλαμβάνουν (τα λόγια δεν κοστίζουν άλλωστε — και συχνά υπηρετούν την κατίσχυση των αντιθέτων των όσων επικαλούνται) ότι το «μικρό είναι όμορφο» και «σκέψου σφαιρικά, δράσε τοπικά», έχουν επιδοθεί στην προπαγάνδισή της δήθεν «εξ ορισμού χειραφετητικής» υπερεθνικής/ανεθνικής ιδεολογίας:

α) Υμνολογούν αδιακρίτως, δηλαδή ανιστόρητα, κάθε τι υπερεθνικό ή ανεθνικό ως αποφασιστικό παράγοντα για την πραγμάτωση της φιλοσοφικά πολυδιαφημισμένης «έλλογης κοινωνίας».

β) Αποσιωπούν κάθε τι που αφορά τη μεταπολεμική δυναμική της καπιταλιστικής κοσμοοικονομίας και —έτσι ξεκομμένα— στρέφονται αποκλειστικά ενάντια στα εθνικά κράτη, όχι βέβαια για να αξιώσουν τη μετάβαση από το κράτος στο «έτερον γένος» της δημοκρατικής πολιτικής κοινότητας και την οικολογική αναδόμηση της βιομηχανικής κοινωνίας (μεταβιομηχανικός πολιτισμός) αλλά για να πετύχουν «εδώ και τώρα» την αποδυνάμωση ή την εξάλειψή τους. Με άλλα λόγια, αμφισβητούν το εθνικό κράτος αλλά όχι και το κράτος ως σύστημα θεσμών που χαρακτηρίζεται από τη διάκριση εξουσιάζοντων και εξουσιαζομένων. Έτσι εθελουφλούν απέναντι στο γεγονός ότι το νόημα του έθνους ή της κοινότητας αλλάζει ή αντιστρέφεται διαλεκτικά, α-

1. Το ότι για τον Κ. Καραβίδα η κοινότητα αποτελεί πρωτίστως κανονιστική έννοια (και όχι απλό ιστορικό δεδομένο) μαρτυρείται στο σύνολο του έργου του, το οποίο αφορά όχι βέβαια τον αυτοκρατορικό μεγαλοϊδεατισμό των «Ρωμηών» αλλά την κοινοτική συγκρό-

τηση του νεοελληνικού εθνικού κράτους (και τη σχέση του με τον ελληνισμό της διασποράς) εντός του διακρατικού καπιταλιστικού συστήματος και —παραπέρα— την απόμακρη μουσική (επαγγελία) ενός μετακαπιταλιστικού κοινοτισμού.

νόλογα με το όλο πλαίσιο ή τη συγκυρία που διαμορφώνει ο συσχετισμός των αντιμαχόμενων κοινωνικών δυνάμεων.

γ) Αντιπαράθετον στα εθνικά κράτη τη δήθεν άσχετη με αυτά «ανιδιοτελή και αναμάρτητη» κοινωνία των πολιτών (ευφημισμός της κοινωνίας των ιδιωτών), της οποίας χαρακτηριστική έκφραση αποτελούν και οι ίδιοι.

Για τους εν λόγω «φίλους», ο μετασχηματισμός της «κοινωνίας των πολιτών» σε δημοκρατία των πολιτών και των υπερεθνικών μορφωμάτων σε διεθνή δημοκρατία είναι κάτι το αδιανόητο και ανεπιθύμητο. Γι' αυτούς, ιερό και «έλλογο» είναι το «υπερ-βατικό», ενώ βέβηλο και άλογο είναι το δι-υποκειμενικό.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε που συγχέουν τον κοσμο-πολίτη με τον «ουνι-βερσαλιστή» κοσμο-ιδιώτη του βιομηχανισμού. Όμως, από τη χειραφετητική αλήθεια ότι τα έθνη δεν είναι «βλαστήματα της φύσεως» έως τη μονόπλευρη επίθεση εναντίον τους, προς όφελος μιας «μεταεθνικής» αντιδημοκρατικής και αντιοικολογικής κοσμοοικονομίας, η απόσταση είναι αρκετά μεγάλη.

Τέλος, επαναλαμβάνοντας μαζί με την πλειοψηφία των κοινωνιολόγων το βεμπεριανό ισχυρισμό ότι η άμεση δημοκρατία είναι α-νοησία για τις «μοναδικά πολύπλοκες» κοινωνίες του βιομηχανικού καπιταλισμού, θεωρούν στο εξής αδύνατη τη δημοκρατία, επειδή δέχονται ως αναπόφευκτο πεπρωμένο μας τη γραφειοκρατική εξουσία, τη μαζική κοινωνία και τον καπιταλιστικό πολιτισμό. Ακόμη και η όλως διόλου εξημερωμένη έννοια του «δημοκρατικού ελλείμματος» προκαλεί αλλεργία στους «φίλους της άγριας ζωής».

Β. Από τον περιβαλλοντισμό στη δημοκρατική οικολογία

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ ΘΑ ΛΕΓΑΜΕ ότι ο περιβαλλοντισμός αποσκοπεί στην «επιδιόρθωση» του οικοτόνου «συστήματος» του βιομηχανικού καπιταλισμού, ενώ η οικολογία στοχεύει στην αποδόμησή του.

Το περιβάλλον είναι μια λέξη που η χρήση της δεν ξεκόβει από το «έτυμόν» της. Κάθε τι το «περι-ιστάμενον» και «προσ-πίπτον» μπορεί να ονομάζεται και «περι-βάλλον». Με άλλα λόγια, όποιο σύστημα αναφοράς κι αν επιλέξουμε, κάθε φορά που η προσοχή εστιάζεται σε κάτι, όλα τα υπόλοιπα αποτελούν το περι-βάλλον του. Η έννοια «περι-βάλλον» εκφράζει και εκπροσωπεί με τον πιο αποκαλυπτικό τρόπο το παράδειγμα (paradigm) διαχωρισμού και αντιπαράθεσης ανθρώπου/κοινωνίας και φύσης.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο περιβαλλοντισμός (είτε εμφανίζεται αυτοπροσώπως, είτε μιλάει — με ποικίλα προσωπεία — στο όνομα μιας επιστημολογικά πε-

ριβαλλοντιστικής «οικολογίας») προσφέρεται για τη νομιμοποίηση πληθώρας συστημικών εγχειρημάτων ελέγχου, εργαλειοποίησης και προσομοίωσης της φύσης, ενώ πάντοτε επικαλείται μια φυσική επιστήμη δήθεν «απαλλαγμένη από αξίες». Όπως δεν είναι τυχαίο ότι οι ιδεοληπτικοί του «τέλους της Ιστορίας» —τύπου Φουκογιάμα— αρνούνται ότι υπάρχει δυνατότητα εξόδου από τον κυρίαρχο τύπο φυσικής, όπου —ρητά ή σιωπηρά— η φύση διερευνάται κάτω από την οπτική του τεχνικού εξουσιασμού της.

Ο περιβαλλοντισμός τα πάντα τα βλέπει ως «περι-βάλλον». Όταν μάλιστα κάνει λόγο για «φυσικό περιβάλλον», νοηματικά το συρρικνώνει σε περιβαλλοντική προσαρμογή των έμβιων, αγνοώντας την ικανότητά τους να συγκροτούν/δημιουργούν τον κόσμο τους. Όταν πάλι νοεί τον πολιτισμό ως περιβάλλον και μιλάει για «προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος», ο περιβαλλοντισμός αποκαλύπτει το θεωρητικό και πολιτικό του αδιέξοδο. Γιατί το ζητούμενο δεν είναι να διατηρήσουμε και να προστατεύσουμε έναν αναπτυξιομανή πολιτισμό που καταστρέφει τη φύση και τον άνθρωπο, αλλά να διατηρήσουμε το δικαίωμά του συνεχούς κριτικού διαλόγου με τις πολιτισμικές παραδόσεις/κληρονομίες της ανθρωπότητας. Ο διάλογος αυτός εμπεριέχει τόσο το στοιχείο της κατανόησης και της επιλεκτικής κατάφασης, όσο και εκείνο της αμφισβήτησης/άρνησης που δεν επιτρέπει στο παρελθόν να γίνει βραχνάς του παρόντος και του μέλλοντος.

Σε αντίθεση με τον περιβαλλοντισμό, η οικολογία εννοούμενη ως κίνημα κοινωνικού μετασχηματισμού και ως επιστημονική έρευνα, προγραμματικά σκοπεύει να συνδέσει εκ νέου την κοινωνία με τη φύση: πριν απ' όλα να τις συνδέσει παραδειγματικά στο βιοφυσικό επίπεδο, να δείξει δηλαδή πώς η φύση διαχέεται βιοφυσικά στην κοινωνία. Η σύνδεση αυτή δεν συνεπάγεται την ταύτιση ανθρώπου και ζώου ή την αναγωγιστική συρρίκνωση του ανθρώπου στη βιοφυσική του διάσταση: «η παραδοξότητα της ανθρώπινης κατάστασης μας υποχρεώνει να αυτοοριστούμε ταυτόχρονα μέσω της αμοιβαίας [βιοφυσικής] παρεμβολής και μέσω της πολιτισμικής διάκρισής μας από τη φύση» (Ε. Μορέν).

Εξ άλλου, η οικολογία δεν δέχεται την αναγωγή της πολιτικής ανισότητας στη δήθεν «φυσική ανισότητα». Τόσο η παραδοχή ενός δήθεν φυσικο-πολιτικού συνεχούς της ανισότητας όσο και η φαινομενικά αντίθετη αντίληψη ενός προ-πολιτικού βασιλείου της «φυσικής ανισότητας» είναι από βιοφυσική άποψη ανόητες.

Η οικολογική προβληματική και βλέψη μπορεί να αποδοθεί ως εξής: Επειδή τη φύση την κατοικούμε αλλά και μας κατοικεί, έχουμε ευθύνη για τον οίκο μας.

Η οικολογία δεν μπορεί να αναχθεί στο φονξιοναλιστικό περιβαλλοντισμό που αρκείται στη διερεύνηση του «πώς λειτουργεί η φύση». Ναι μεν αφορά τη φύση, αλλά στη σχέση της με την κοινωνία. Οι σχέσεις της κοινωνίας με τη φύση αποτελούν το αντικείμενο και το μέλημά της.

Γι' αυτό και η διάκριση ανάμεσα σε *φυσική οικολογία* και *ανθρωποκοινωνική οικολογία* δεν είναι αυτονόητη, αντίθετα είναι εξ ίσου προβληματική με τη διάκριση ανάμεσα σε προσωκρατική φυσιολογία και μετασωκρατική ανθρωπολογία.

Έννοια κατ' εξοχήν πολυσήμαντη, η φύσις πολιτογραφείται για πρώτη φορά στις ελληνικές πόλεις ως κάτι το πρωτογενές και αυθυπόστατο που διακρίνεται τόσο από την τέχνη όσο και από το νόμο.

Μιλώντας σήμερα γι' αυτή τη λέξη-κλειδί του ελληνοδυτικού πολιτισμού, που σε τελευταία ανάλυση αφορά τη διαλεκτική Είναι και Δέοντος, θα μπορούσαμε —παραφράζοντας τον Φ. Μπρωντέλ— να πούμε: η λέξη φύση ίσως για κάποιους παρουσιάζει το μειονέκτημα να σέρνει πίσω της αμέτρητες διαμάχες και συζητήσεις· ευτυχώς όμως είναι αδύνατο να αποφύγουμε αυτές τις διαμάχες και να ενεργούμε και να συζητάμε σαν να μην υπάρχουν.

Το ότι δεν πρόκειται για την ίδια «φύση» στους νεοδαρβινιστές και τη νευτώνεια φυσική, στους ρομαντικούς και τους ψυχαναλυτές —όπως λέει κάποιος απολογούμενος ο Χάμπερμας για τη δική του άποψη για τη φύση— ενοχλεί μόνο τον καθησυχαστικό περιβαλλοντισμό, και όχι βέβαια την οικολογία.

Για την οικολογία είναι αυτονόητο ότι οι ποικίλες αντιλήψεις για τη φύση ανήκουν πάντοτε σε κάποιες παραδόσεις. «Παραδοσιακές» δεν είναι μόνο οι αρχαϊκές ανθρωπομορφικές προβολές της κοινωνίας πάνω στη φύση. Εντός παράδοσης είναι και οι πλέον επιστημονικά «ώριμες» θεωρίες για τη φύση. Ακόμη και αυτά τα μαθηματικά, η γλώσσα δηλαδή της σύγχρονης φυσικής, είναι —όπως παρατηρεί ο Χάιντεγκερ— ένας τύπος λογισμού που η βλέψη του σε κάθε περίπτωση ενέχει την ισοπέδωση των σχέσεων τάξης μέσω των εξισώσεων.

Σχετικά με τη μαθηματικοποίηση της φύσης καθώς και με τις τεχνολογικές εφαρμογές και τις επιπτώσεις τους στη φύση, θα μπορούσαν ακόμη να αναφερθούν τα εξής:

α) «Το ζήτημα του τι ανήκει στη φύση και του τι ανήκει στη σκέψη που διερευνά τη φύση, θα είναι πάντα ένα ανοικτό ζήτημα» (Κ. Καστοριάδης).

β) Ακόμη κι αν δεχτούμε ότι η φύση προσφέρεται σε μια απεριόριστη θεωρητική μεταχείριση, αυτό δεν σημαίνει ότι προσφέρεται σε μια απεριόρι-

στη τεχνολογική μεταχείριση, όπως μας το δείχνει το πλήθος των οικολογικών καταστροφών.

γ) Η μέτρηση και ποσοτικοποίηση της φύσης δεν είναι παρά μόνον ένας από τους δυνατούς τρόπους για να κάνουμε διάλογο-σχέση με τη φύση. Μόνο για τον περιβαλλοντισμό η ποσοτικοποίηση είναι μονόδρομος.

Η οικολογία δέχεται ότι υπάρχει ένας βαθύς δεσμός ή μια αναλογία ανάμεσα στο είδος των σχέσεων κοινωνίας-φύσης και στο είδος των σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων. Η κυριαρχία πάνω στη φύση, η οποία μπορεί να εκδηλωθεί εν τέλει ως οικολογική καταστροφή, συνδέεται ή είναι ανάλογη με την πάντα ολέθρια κυριαρχία ανθρώπου πάνω σε άνθρωπο. Η αλλαγή των σχέσεων κοινωνίας-φύσης είναι αδύνατη χωρίς την αλλαγή των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους, χωρίς την αλλαγή των κοινωνικών θεσμών. Οι αλλαγές αυτές προϋποθέτουν την επιλογή και υιοθέτηση κάποιων αξιών και κριτηρίων.

Ανάλογα με τις αξίες και τα κριτήρια που δεχόμαστε, διακρίνουμε δυο ρεύματα ιδεών: τη δημοκρατική οικολογία και την αριστοκρατική οικολογία.

Ας σημειωθεί ότι δεν έχει νόημα να μιλάμε για «καπιταλιστική οικολογία», για τον απλούστατο λόγο ότι οι ολιγαρχικοί του κεφαλαίου θεωρούν τις κρατούσες σχέσεις ως «φυσικά γεγονότα» που δεν επιδέχονται αμφισβήτηση. Όταν μάλιστα υποστηρίζουν ότι τα προβλήματα του περιβάλλοντος σχετίζονται με μια δήθεν ουδέτερη τεχνοεπιστήμη που η συνεχής της πρόοδος τα δημιουργεί αλλά και τα επιλύει, γίνεται φανερό ότι ο λόγος τους αφορά την περιβαλλοντική μηχανική, όχι όμως την οικολογία. Όλα όσα λέγονται περί «οικολογικοποίησης του καπιταλισμού» είναι βέβαια χωρίς αντίκρουσμα, αν κατανοήσουμε ότι η οικολογία και ο περιβαλλοντισμός είναι δύο αντικρουόμενες θεωρήσεις του κόσμου.

Η δημοκρατική οικολογία θεωρεί την εξαθλίωση, τον πόλεμο, την ανελευθερία και την ανισότητα, την απουσία πραγματικής πολυφωνίας, την περιθωριοποίηση της έννοιας της φύσης και της έννοιας των κοινών ως βασικές αιτίες της οικολογικής καταστροφής και της υπονόμευσης της δημοκρατίας στις σύγχρονες κοινωνίες. Στο στόχαστρο της κριτικής της βρίσκονται οι κατ'εξοχήν νομιμοποιητές του βιομηχανικού καπιταλισμού: η απεριόριστη ανάπτυξη των τεχνικοεπιστημονικών δυνάμεων και η «βιομηχανία της κουλτούρας» των μέσων μαζικής ενημέρωσης/χειραγώγησης.

Η δημοκρατική οικολογία μόνο με τους «πολιτισμικά προνομιούχους» αριστοκρατικούς θα μπορούσε να αρχίσει έναν αγώνα λόγων, γιατί στις μέρες μας, όπως και στην αρχαιότητα, οι αριστοκρατικοί («οι υπέρμαχοι της αρετής») στοχεύουν στην αλλαγή, και όχι στην αναπαραγωγή, των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων. Ο διάλογος με τους αριστοκρατικούς επιτρέπει στη

δημοκρατική οικολογία να αποσαφηνίσει αν όχι τι είναι, τουλάχιστον τι δεν είναι η οικοδημοκρατική κοινωνία.

Η αριστοκρατική οικολογία, από την πλευρά της, σκοπεύει στην αρμονία/ισορροπία του ανθρώπου με τη φύση, έχοντας ως αξίες της την αρετή και τη σοφία, και ως αίτημά της την εξουσία των *οικοσοφών* πάνω στους αντι-οικολογικά δρώντες πολλούς, που οι αριστοκρατικοί τους θεωρούν αδαείς και ασύνετους.

Το περίεργο είναι ότι οι αριστοκρατικοί φυσιολόγοι, βλέπουν στους πολλούς τη δημοκρατία, ακόμη και όταν η εξουσία δεν είναι διαμοιρασμένη στους πολλούς, όταν δηλαδή δεν υφίσταται δημοκρατία, πράγμα που είναι και ο κανόνας στην ως τώρα ιστορία.

Είναι δε επίσης περίεργο ότι οι αριστοκρατικοί οικολόγοι —από τον σοφιστή Αντιφώντα έως τον ριζοσπάστη οικολόγο Μ. Μπούκσιν— που εμμένουν στη νατουραλιστική θεμελίωση της «αντικειμενικά αληθινής» ηθικής, ξεχνούν δυο πράγματα:

Πρώτον, δεδομένης της αξίωσης της «οικοσοφίας» να εκφέρει τη μια και μοναδική αλήθεια στο όνομα της φύσης, δημιουργείται πρόβλημα από τη στιγμή που θα παρουσιαστούν δυο τουλάχιστον οικοσοφοί που διαφωνούν και αντιμάχονται για το τι είναι στ' αλήθεια η φύση.

Και δεύτερον, ότι από τη στιγμή που συμφωνήσει κανείς με τον Σωκράτη, ότι η αρετή και η γνώση πηγαίνουν πάντοτε μαζί, θα πρέπει επίσης να δεχτεί ότι η γνώση και η αλήθεια δεν είναι κάτι το απόλυτο και ολοκληρωμένο, ούτε αποτελούν ιδιοκτησία κάποιου «σοφού». Αντίθετα, θα πρέπει να δεχτεί ότι αφορούν μια συνεχώς ανοικτή διαδικασία, μια πορεία ερώτησης-απάντησης χωρίς εγγυημένο τέλος.

Για τους δημοκρατικούς οικολόγους η σχέση μας με τη φύση είναι κατ' εξοχήν ζήτημα πολιτικής συζήτησης. Αποτελεί θέμα διαλόγου μεταξύ ελεύθερων και ίσων πολιτών που συζητούν και συναποφασίζουν για τα κοινά. Είναι αυτονόητο ότι στο διάλογο αυτό μετέχουν και ειδικοί των φυσικών επιστημών. Δεν πρόκειται βέβαια για «οικοσοφούς» που κατέχουν την απόλυτη αλήθεια αλλά για *ερευνητές της φύσης*, οι οποίοι αποτελούν μέλη μιας *δημοκρατικής επιστημονικής κοινότητας* που είναι ενταγμένη στην ευρύτερη πολιτική κοινότητα. Όταν συζητείται κάποιο θέμα, στον κατάλογο των εισηγητών οι ειδικοί έχουν την πρώτη θέση για να εξηγήσουν τι γνωρίζει και τι δεν γνωρίζει η επιστήμη, την τελευταία όμως λέξη έχει η *κοινή φρόνηση* των πολιτών.

Γ. Οικολογικός δημοτικισμός

ΣΤΟ ΠΡΩΤΑΡΧΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ της πολιτικής (και του πολιτικού στοχασμού), αν δηλαδή η πολιτική είναι υπόθεση των ειδικών ή —αντίθετα— από κοινού όλων των πολιτών, ο ιστορικός δημοτικισμός απάντησε μιλώντας τη «γλώσσα του δήμου» με τρόπο ολιγαρχικό:

Αναμφίβολα το διττό ρομαντικό-διαφωτιστικό κίνημα του δημοτικισμού υπήρξε ο παράγοντας-κλειδί για τη νεοελληνική εθνοκρατική συγκρότηση σε μια συγκεκριμένη «στιγμή» της καπιταλιστικής κοσμοοικονομίας. Ο ιστορικός δημοτικισμός αφορά το νεοελληνικό πέρασμα από την προμοντέρνα-προαστική στη μοντέρνα-αστική κοινωνία. Επρόκειτο για μια στρατηγική μεταγραφής στη νέα Ελλάδα του δυτικοευρωπαϊκού πολιτισμού και των ποικίλων εκδοχών του περί αρχαίας Ελλάδας στη «γλώσσα του λαού», ώστε σε διάλογο με τη δημώδη αλλά και τη λόγια παράδοση να επιτευχθεί εκείνο που δεν κατόρθωσε ο καθαρευουσιάνικος φορμαλισμός: η *δημιουργική* νεοελληνική εμφάνιση στη σκηνή του σύγχρονου κόσμου.

Το πρόγραμμα του δημοτικισμού, μέσω της γλώσσας και της εκπαίδευσης, απέβλεπε τόσο στην εθνοπολιτισμική ομογενοποίηση όσο και στη συγκρότηση εκσυγχρονισμένης ηγέτιδας τάξης κατά το ευρωπαϊκό εθνοαστικό πρότυπο, διευκολύνοντας τη διεύρυνση του «κύκλου στρατολόγησης» προς όφελος των νέων διαδόχων της προαστικής ολιγαρχίας.

Εξ άλλου, τα δημοκρατικά στοιχεία του πολιτιστικού-μορφωτικού ιδεώδους του δημοτικισμού δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στο εμμεσοδημοκρατικό «αντιπροσωπευτικό», εν τέλει ολιγαρχικό πολιτικό σύστημα που *αντικειμενικά* υπηρέτησε ο δημοτικισμός. Αντίθετα, η τελική συνάρθρωση των ετερογενών στοιχείων του «ιδεώδους» και του «συστήματος» επικύρωσε την *ηγεμονία της ολιγαρχικής ιδεολογίας*, η οποία πέτυχε να ενσωματώσει όλα τα δυνάμει αντι-ολιγαρχικά στοιχεία του δημοτικισμού.

Η φράση του Κωνσταντίνου Καραβίδα «ο δημοτικισμός στηριζόμενος εις την πείραν της αρχαίας ευκολησίας του δήμου θα βοηθήσει εις την τελείαν διαμόρφωσιν της κοινοτικής συνειδήσεως» θα μπορούσε να αποτελέσει το «σκληρό πυρήνα» ενός νέου πολιτικοπολιτισμικού προγράμματος ή *παραδείγματος*, το οποίο αν και σχετίζεται με τον ιστορικό δημοτικισμό², αναμφίβολα

2. Στην εποχή μας το ζήτημα της *δημο-ποιοποίησης της γλώσσας*, που έθεσε ο ιστορικός δημοτικισμός αποκτά ιδιαίτερη πολιτι-

κή σημασία, μια και το «υποκρυπτόμενο πρόγραμμα» και η «λαθραία πειθώ» των μαζικών μέσων επικοινωνίας καθώς και ο γλωσ-

δεν συγγενεύει με το «γεωοικονομικό κοινοτισμό της ενεργού προσαρμογής στον καπιταλισμό» που ευαγγελίστηκε και είδε αργότερα να ναυαγεί ο Κ. Καραβίδας. Πρόκειται εδώ για την αλλοτοπία του οικοδημοκρατικού πολιτισμού (και της σύστοιχης κοσμοοικονομίας του), με άλλα λόγια για τον οικολογικό δημοτικισμό που έχει έργοια-μέτρο του τα κοινά και πρώτη αξία του την αλληλεγγύη.

Υ.Γ. Η δημιουργία δημόσιων χώρων συζήτησης, όπου θα μάχονται με επιχειρήματα δημοκρατικοί οικολόγοι, οικοαριστοκρατικοί και ποικιλώνυμοι περιβαλλοντιστές, καθώς και η συγκρότηση πολιτισμικο-πολιτικών οργανώσεων πολιτών για τα κοινά, με καταστατικά αναγνωρισμένες τις εσωτερικές τους τάσεις, αποτελούν —κατά τη γνώμη μου— δυο βασικές προϋποθέσεις για την αναχαίτιση του περιβαλλοντισμού και την ενδυνάμωση του οικοδημοτικισμού στη χώρα μας.

οικός αυτοεργλεισμός της τεχνοεπιστήμης και η πλήρης αποξένωσή της από το βιωμένο-καθημερινό κόσμο αποτελούν πρώτου μεγέθους απειλές. Αν τώρα για τους νεοκαθα-

ρευουσιάνους γλωσσολόγους μας αυτά είναι μη θέματα και το «γλωσσικό» θεωρείται λήξαν ζήτημα, αυτό είναι δικό τους πρόβλημα.

